

PAGINAE HISTORIAE

*Sborník Národního archivu 21/2:
Archivní vzpomínání*

***PAGINAE
HISTORIAE***

**SBORNÍK NÁRODNÍHO ARCHIVU 21/2:
ARCHIVNÍ VZPOMÍNÁNÍ**

OBSAH

MONOGRAFICKÁ ČÁST

- Archivní vzpomínání. Úvodem k monografické části (*Mikuláš Čtvrtník*) . . . 5
Redakční poznámka 9

STÁTNÍ ÚSTŘEDNÍ ARCHIV VE SVĚTLE VZPOMÍNEK SVÝCH ZAMĚSTNANCŮ

- Rozhovor s prom. hist. Ruth Ballnerovou (*Jan Kahuda*) 11
Rozhovor s PhDr. Karlem Beránkem (*Tomáš Kalina – Jan Kahuda*) 17
Rozhovor s prom. hist. Věrou Beránkovou (*Jan Kahuda*) 28
Vzpomínka Mgr. Karla Bolomského (*Tomáš Kalina – Jan Kahuda*) 49
Rozhovor s PhDr. Eliškou Čáňovou (*Jan Kahuda*) 51
Rozhovor s PhDr. Lidmilou Frankovou, CSc. (*Jiří Křestan – Jan Kahuda*) . . 76
Rozhovor s PhDr. Věrou Helešicovou (*Mikuláš Čtvrtník – Jan Kahuda –
Michaela Kubišová – Karolína Šimůnková – Josef Žabka*) 83
Rozhovor s PhDr. Růženu Hlušičkovou, CSc. (*Mikuláš Čtvrtník*) 92
Rozhovor s Věrou Janíkovou, prom. hist. (*Josef Žabka – Jan Kahuda*) 108
Rozhovor s PhDr. Ludmilou Kubátovou (*Jan Kahuda*) 118
Rozhovor s PhDr. Alenou Noskovou (*Michaela Kubišová*) 131
Rozhovor s prom. hist. Karlem Novotným
(*Eva Drašarová – Jan Kahuda*) 147
Rozhovor s Mgr. Marií Stupkovou
(*Michaela Kubišová – Eva Drašarová*) 164
Rozhovor s prom. hist. Ludmilou Špétovou (*Jan Kahuda*) 177
Rozhovor s Mgr. Alexandrou Špiritovou
(*Mikuláš Čtvrtník – Jan Kahuda*) 185
Vzpomínka prom. hist. Ivana Štovička, CSc. (*David Hubený*) 202
Rozhovor s PhDr. Josefem Žabkou
(*Mikuláš Čtvrtník – Karolína Šimůnková*) 228

ISBN 978-80-7469-015-0
ISSN 1211-9768

POLICEJNÍ VÝSLECH CESTOVATELE DR. EMILA HOLUBA¹

MARTIN ŠÁMAL

V Národním archivu, ve fondu Policejní ředitelství Praha I. – všeobecná registratura (PŘ 1891–1895), se v kartonu č. 3691 nachází pod signaturou H 142/61 soubor dokumentů z let 1872–1895, které se týkají slavného afrického cestovatele dr. Emila Holuba.² Pocházejí převážně z období po jeho návratu z Afriky (1879) a jedná se např. o povolování Holubových přednášek nebo výstavy jeho afrických sbírek v Praze v roce 1892. Výjimku tvoří dva nejstarší dokumenty z roku 1872, které přibližují málo známé období krátce před odjezdem dr. Holuba do Afriky (18. května 1872).³ Umožňují nahlédnout do příprav jeho první africké cesty pro-

¹ Studie vznikla za finanční podpory Ministerstva kultury v rámci institucionálního financování dlouhodobého koncepčního rozvoje výzkumné organizace Národní muzeum (DKRVO 2013/34.00023272).

² Cestovatel dr. Emil Holub (1847–1902) podnikl dvě cesty do jižní Afriky. Během první, kterou uskutečnil v letech 1872–1879, podnikl tři výzkumné cesty do afrického vnitrozemí. Podruhé se do Afriky vydal v letech 1883–1887 v čele rakousko-uherské expedice, jejímž hlavním cílem bylo přejít africký kontinent od jihu po sever. Postup výpravy však ukončil útok Mašukulumbů (116), severně od řeky Luenge (Kafue), na území dnešní jižní Zambie. Na svých cestách Holub získal nevídané množství především přírodovědeckých a etnografických sbírek.

³ Životu i cestám dr. Emila Holuba byla v minulosti věnována poměrně početná odborná i populárně naučná literatura (nejnověji např. Streit, Vincenc: *Osud jménem Galulonga. Vzpomínka k 100. výročí úmrtí lékaře a cestovatele MUDr. Emila Holuba a na počest 120. výročí druhé africké výpravy uskutečněné 1883–1887*. Pelhřimov 2003; Rozhoň, Vladimír: *Čeští cestovatelé a obraz zámorí v české společnosti*. Praha 2005; Šámal, Martin: *Emil Holub: cestovatel, etnograf, sběratel*. Praha 2013). Cestovatel se těší stálému zájmu historiků, etnografů, přírodovědců, je předmětem zkoumání četných studentských prací apod. Období, v kterém vrcholily přípravy jeho první cesty do Afriky, se nicméně věnuje poměrně malá pozornost. Na vině je samozřejmě především nedostatek pramenů, kromě toho ale také určitá tendence či snaha prezentovat Holuba jako člověka, který se na svou africkou cestu připravoval cílevědomě a systematicky takto od útlého mládí. Srov. např. Klienietz, Otto: *Emil Holub*. In: *Separat-Abdruck aus der Augsburger Allgemeinen Zeitung vom 2., 3. und 4. September 1882*, s. 2–4; Zelízko, Jindřich V.: *Dr. Emil Holub a jeho výzkumné cesty v jižní Africe*. In: *Sborník české společnosti zeměvědné VIII*, 1902, s. 100–101; Bauše, Bohumil: *Život a cesty Dra. Emila Holuba*. Praha 1907, s. 10–12; *Dlouhý, Jindřich Maria: Dr. Emil Holub, africký cestovatel. K stoletému výročí jeho narození*. Holice 1947,

střednictvím zcela konkrétních informací, které v jiných materiálech doloženy nejsou a představují proto zcela unikátní pramen, který pomáhá tuto část Holubova života lépe poznat.⁴

Sám cestovatel přípravy na cestu do Afriky nikde podrobně nepopsal, možná i proto, že se jednalo o čistě soukromou cestu a zkrátka necítil potřebu její počátky zveřejňovat. Určité zmínky, umožňující je alespoň částečně přiblížit, jsou rozptýlené v jeho rodinné či osobní korespondenci apod. Jedná se ovšem spíše o sporadické informace a nezbyvá než zalitovat ztráty podstatné části dopisů, které psal mladý Emil Holub svému otci Františkovi během svého vysokoškolského studia (1866–1872). Bezpochyby by totiž zdaleka nejlépe dokumentovaly konkrétní kroky, které podnikl k uskutečnění své cesty. Ze zmíněné korespondence se však dochovala jen ta část dopisů, napsaná Františkem Josefem Holubem, zatímco dopisy jeho syna byly nedopatřením zničeny v polovině devadesátých let.⁵

Vzhledem k omezenému množství pramenů jsou velmi závažné vzpomínky někdejší Holubovy snoubenky Bertý Novákové-Kopřivové z roku 1928.⁶ Pro Národní listy tehdy uvedla různé podrobnosti ze svého vztahu s pozdějším cestovatelem a kromě toho také některé údaje týkající se příprav jeho africké cesty, např. vytváření přírodovědeckých preparátů, studium cizích jazyků, četbu cestopisné literatury apod. Její svědectví je ovšem nutno vnímat s určitou obezřetností, protože od vzpomínaných událostí uběhlo v té době již přes půl století, vzpomínky vykazují některé nesrovnalosti a velmi obtížné se pro ně hledá opora v pramenech. Při nedostatku jiných materiálů samozřejmě stoupá význam obou zmíněných dokumentů uložených ve fondu Policejního ředitelství v Praze.

s. 28–29; *Votrubec, Ctibor: Jihoafrické cesty Emila Holuba*. Praha 1954, s. 7–8. Popis příprav africké cesty je proto často nahrazen líčením různých příhod a událostí z Holubova dětství či mládí, zatímco konkrétní kroky, které podnikl, aby cestu vůbec mohl realizovat, popisovány zpravidla nejsou, s výjimkou obecných zmínek o Holubově studiu v Náprstkově knihovně či návštěvách Musea království Českého apod.

⁴ Chtěl bych velmi poděkovat Mgr. Zbyškoví Stodůlkovi z Národního archivu za velikou trpělivost, ochotu a pomoc, kterou mi poskytl při studiu těchto dokumentů.

⁵ Při úklidu bytu vyhodila Holubova žena Rosa bez bližšího zkoumání jakousi krabici s papíry, zamořenou šváby. Ironií osudu to byla ovšem právě krabice se zmíněnou korespondencí.

⁶ Berta Nováková-Kopřivová (1852–1935) se s Holubem zasnoubila krátce před jeho odjezdem do Afriky. Celých sedm let pečovala o jeho sbírky, které do Čech zaslal, zprostředkovávala kontakt s redakcemi různých novin apod. Po Holubově návratu z Afriky se však ve zlém rozešli, což Bertu silně poznamenalo. Později se provdala za obchodníka s uhlím Pavla Kopřivu. V roce 1928 věnovala tehdejšímu Literárnímu archivu Národního muzea konvolut osobní korespondence s Emilem Holubem. Při této příležitosti otiskly Národní listy sérii jejich vzpomínek na slavného cestovatele. Národní muzeum – Náprstkovo muzeum, archiv (dále jen „ANpM“), *Sbírka Scrap-books*, SB 78, s. 135–140 (Národní listy z 25. a 28. února a z 2., 9. a 10. března 1928).

První z nich je dopis okresního hejtmanství v Pardubicích z 15. března 1872⁷ a týká se Holubova cestovního pasu, který vystavilo o pět dní dříve. Jelikož zde nebylo známo, kde Holub v Praze bydlí, zaslalo jej c. k. policejnímu ředitelství v Praze, spolu se žádostí o zjištění Holubovy pražské adresy a předání pasu.⁸ Jak vyplývá z poznámek na reverzu dokumentu, vyhovění žádosti bylo poněkud komplikovanější, než by se na první pohled zdálo. Holubovu adresu totiž bylo nutné poměrně složitě zjišťovat, neboť se ukázalo, že v Praze není nahlášen (v orig. „nicht konskribiert“). Holub přitom pobýval v Praze na stejné adrese již od zahájení svého studia na univerzitě v roce 1866.⁹ Vyřízení této záležitosti se proto pozdrželo a došlo k němu až téměř o měsíc později, 7. dubna 1872.¹⁰

Druhý dokument pochází z 30. dubna 1872 a jedná se o protokol Holubova výslechu na policejním ředitelství v Praze. Výslech vedl vrchní policejní komisař Karl Edler von Nordheim a týkal se zbraní, které si Holub opatřil pro svou cestu do Afriky, respektive výslovně kvůli vlastnictví jedné pušky, patrně kulovnice (v orig. „Kugelstutze“), a poměrně značného množství munice (500 ostrých nábojů).¹¹

První část protokolu obsahuje všeobecný výslech (ad generalia), v kterém jsou uvedeny Holubovy základní osobní údaje, např. datum a místo narození, vyznání, domovská příslušnost, rodinný stav, bydliště, způsob obživy apod. Holub v závěru této části protokolu zmínil ještě vlastnictví cestovního a zbrojního pasu. Druhá část protokolu obsahuje záznam vlastního výslechu k věci (ad specialia), tedy souvislou Holubovu výpověď. Právě ta činí protokol vskutku jedinečným pramenem, nejen pro množství informací, které obsahuje, ale také proto, že se jedná o Holubův nejdříve a nejpodrobnější popis bezprostředních příprav na cestu do Afriky. Z tohoto důvodu je na závěr této studie připojen jeho úplný přepis.

V úvodu výpovědi Holub zmiňuje svůj pražský pobyt a studium. Vlastnictví zbraní vysvětluje tím, že „zamýšlí podniknout vědeckou cestu do

Kapska a okolních zemí“. Zmínka o jeho plánech je samozřejmě velmi stručná a obecná, avšak je třeba vzít v úvahu, že podrobnější plán cesty se z doby před odjezdem do Afriky nedochoval a je sporné, zda jej vůbec zpracoval. Že tomu tak být nemuselo, prozrazují drobné zmínky rozptýlené v jeho korespondenci, které jsou stejně neurčitě jako v protokolu. První přesně vymezený plán, respektive program svého afrického působení, navíc sestavil až po svém příjezdu do Afriky.¹²

Nejzávažnější informace skýtá následující část Holubovy výpovědi, která se týká jeho zbraní. Přestože je v předmětu výslechu uvedeno vlastnictví pouze jediné pušky, z protokolu vyplývá, že si Holub na cestu shromáždil poměrně slušný lovecký arzenál, konkrétně dvě pušky, revolver a jakýsi tesák.¹³ Jednu ze zbraní, blíže neurčenou dvouhlavňovou pušku, vlastnil Holub patrně již od roku 1870, kdy mu na ni okresní hejtmanství v Lounech vystavilo zbrojní pas.¹⁴ Byla to jediná zbraň, na kterou jej vlastnil a měl ji uloženu u svých rodičů v Pátku, kam jezdil o prázdninách, podnikal různé výpravy po okolí a lovil drobnou zvěř. Do Prahy si ji kvůli plánované cestě přivezl někdy v polovině března 1872.

Zhruba ve stejné době si u puškaře Matěje Červenky¹⁵ na Malé Straně zakoupil další zbraně. Zmíněnou kulovnici, revolver a 500 ks ostrých nábojů. Pušku přechovával v domě pražského optika a brusiče drahokamů Františka Nováka,

⁷ Na policejní ředitelství došel dokument o tři dny později a byl zaevidován po čj. 10851/2574.

⁸ Přestože rodina Holubova žila od roku 1857 v Pátku nedaleko Loun, příslušela do Holic (okr. Pardubice). V roce 1869 Holubův otec získal na vlastní žádost od městského úřadu v Holicích domovský list pro sebe i svého syna. Proto cestovní pas vystavovalo okresní hejtmanství v Pardubicích.

⁹ Bydlel v Spornergasse, tedy dnešní Nerudově ulici čp. 235, resp. 39.

¹⁰ Národní archiv (dále jen NA), Policejní ředitelství Praha I. – všeobecná registratura (PŘ 1891-1895), kart. 3691, sign. H 142/61, čj. 10851.

¹¹ Problematiku držení a nošení zbraně upravoval Císařský patent z 24. října 1852 o ustanoveních týkajících se výroby, obchodu a držení zbraní a věcí muničních a nošení zbraní (dále jen „zbrojní patent“) a dále především Nařízení ministerstva vnitra, spravedlnosti a nejvyššího policejního úřadu z 29. ledna 1853, které plnilo funkci prováděcího předpisu. Přestože byly v pozdějších letech obě normy často doplňovány a vysvětlovány (zejm. nařízení ministerstva vnitra č. 39, z 11. února 1860), zůstal v platnosti až do roku 1949, kdy byl nahrazen zákonem č. 162/1949 Sb. o zbraních a střelivu.

¹² Pokud se literatura zabývá Holubovými plány před první africkou cestou, většinou cituje vlastenecké úryvky z jeho poslední vůle z roku 1873 nebo trojici pohutek, které ovšem Holub vyslovil až po svém návratu do Čech v roce 1879 na svých přednáškách. ANpM, Emil Holub, MD, kart. 63, inv. č. 890 a Sbirka Scrap-books, SB 3, s. 2-16. V obou případech se ale jedná pouze o jakousi ideovou náplň cesty, nikoli o její skutečný plán. Srov. program Holubových výzkumů Afriky v dopise Královské české společnosti nauk ze dne 28. srpna 1872. ANpM, Emil Holub, MD, kart. 70, inv. č. 24. Na tento dokument sice upozornily již v roce 1928 Národní listy, u příležitosti zmíněného předání Holubovy korespondence Bertou Novákovou-Kopřivovou do tehdejšího Literárního archivu Národního muzea, avšak přetiskly jen úvodní a závěrečnou část dokumentu. Úplný přepis viz Šámal Martin: Emil Holub, cestovatel, etnograf, sběratel. Praha 2013, s. 435-438.

¹³ Bohužel veškeré pátrání vedoucí k bližší identifikaci alespoň některé ze zmíněných palných zbraní bylo neúspěšné.

¹⁴ Zbrojní pas nebyl nutný pro samotné vlastnictví zbraně. V přiměřeném množství mohl zbraně vlastnit prakticky každý, komu to nebylo zákonem či úřadem zakázáno (zbrojní patent, § 12). Zbrojní pas se vydával pro nošení zbraně a byl vystaven na konkrétní osobu, zbraň a správný okres (zbrojní patent § 19). Získání zbrojního pasu zmínil Holub také v jednom z dopisů Bertě Novákové. „Dnes teprv mne přinesl starosta již od 2. Augustu zaplacený v Lounech Waffenpass, on jest mi dán na tři leta. Já ho Vám, až přijedu do Prahy, ukážu...“ ANpM, Holub Emil, MD., kt. 20, inv. č. 402 (stará sig. Hol 70/10-61).

¹⁵ Matěj Červenka provozoval svou živnost v Mostecké ulici čp. 56/1. Prager Handels- und Gewerbe- Adressenbuch, Prag 1871, s. 122 a 427.

Paginae historiae
Sborník Národního archivu
21/2013, č. 2: Archivní vzpomínání

Redakce monografické části: Mikuláš Čtvrtník, Michaela Kubišová
Na monografické části dále spolupracovali: Eva Drašarová, David Hubený,
Jan Kahuda, Tomáš Kalina, Jiří Křesťan, Lenka Neradová,
Karolína Šimůnková, Josef Žabka

Vedoucí redaktorka: Eva Drašarová

Redakční rada: Emilie Benešová, Jan Kahuda, Vlasta Měšťánková

Redakční kruh: Marie Bláhová, Waclaw Gojniczek, Tomáš Kalina, Jana Konvičná,
Jiří Křesťan, Zlataše Kukánová, Lenka Matušíková, Sheilagh C. Ogilvie, Jaroslav Pažout,
Zdislava Röhsner, Vladimír Růžek, Helena Sedláčková, Monika Sedláková, Vlasta Valeš

Lektorace monografické části: Ivan Hlaváček, Jindřich Schwippel

Lektorace dalších příspěvků: Pavel Fojtík, Pavel Koblasa, Miroslav Kunt, Milan Vojáček

Překlad německých resumé: Markéta Kachlíková

Grafická úprava, sazba a návrh obálky: Nová tiskárna Pelhřimov, s. r. o.,
Krasíkovická 1787, 393 01 Pelhřimov

Sborník *Paginae historiae* je zapsán do evidence periodického tisku vedené
u Ministerstva kultury pod číslem MK ČR E 20580.

Sborník *Paginae historiae* je zařazen do Seznamu recenzovaných neimpaktovaných
periodik vydávaných v ČR vedeného Radou pro výzkum, vývoj a inovace.

Publikace neprošla jazykovou úpravou.

Vydal Národní archiv, Archivní 4, 149 01 Praha 4 v roce 2013.

<http://nacr.cz/E-publ/paginae.aspx>

Vytiskla Nová tiskárna Pelhřimov, s. r. o., Krasíkovická 1787, 393 01 Pelhřimov.

Vydání první

Počet stran: 454

ISBN 978-80-7469-015-0

ISSN 1211-9768

ISBN 978-80-7469-015-0

9 788074 690150

